

Valodas krājuma diferenciacija un leksiskā sinonīmija

1. uzdevums.

1.1. Izlasi fragmentu no Māras Zālītes romāna “Pieci pirksti” nodaļas “Kā tu runā!” un pievērs uzmanību vārdiem, kurus lieto Laura un Mīma! Iekrāso tekstā vienā krāsā Lauras, otrā – Mīmas lietotos īpatnējos vārdus!

– Es neiešu barot visus dzērājus, kas Avotos **apgrozās**. Tā kā krogā! Drīz jau cilvēki sāks runāt! Vienreiz ir jābeidz tā **svinēšana**! Kāpēc Jānis nemeklē darbu?

– Tētis meklē!

– Slikti meklē, ja nav atradis! – Mīma **ēdas**.

Mīma ir netaisna! Laurai ir jāaizstāv Tētis.

– Tētis nav vainīgs! Viņš gāja uz kačegarku, bet Tēti neņēma. Jo **kačegarka** ir svarīgs **objekts**! Par **kranovšķiku** arī neņēma. Tas arī ir svarīgs objekts. Varbūt tētis tiks par **gruzčiku**, varbūt tiks uz **stroiku** vai brauks uz benzovoza, bet varbūt – uz betonamešalkas! Bet varbūt ies uz haltūrām. Haltūras nav tik svarīgi objekti, kur tādi kā Tētis nedrīkstētu strādāt, – Laura iekarsusi stāsta un priecājas, ka pēdējā mirklī atcerējusies so svarīgo vārdu – objekts. Mīmas acis klausoties plešas arvien platākas.

– Kā tu runā? **Apžēliņ**, bērns, kas tā par valodu? Es nesaprotu nevienu pašu vārdu! – Mīma apsēžas uz platā virtuves sola, viņa ir izmisumā.

Laura apjūk. Kā tad viņa runā? Skaidrs, ka latviski. Tā ir latviešu valoda! Mīma nesaprot? Kā tas var būt? (..)

Mīma ir zaudējusi valodu un mēmi groza galvu. Mīma ir **dikti** sašļukusi, tomēr lēni ietin gaļu sviestpapīrā un noceļ no plaukta pēdējās divas burciņas. Upeņu **zapte** un ķopķēzis.

1.2. Izraksti atrastos īpatnējos vārdus 1. tabulā un skaidro to nozīmi! Nepieciešamības gadījumā lieto tīmekļa vietni *tezaurs.lv*, latviešu valodas, slenga, svešvārdu vai sinonīmu vārdnīcu! Ja iespējams, izmanto *letonika.lv* elektroniskās vārdnīcas!

1. tabula. Lauras un Mīmas valodas krājuma salīdzinājums

Vārdu krājuma iedalījums	Lauras valodā lietotie īpatnējie vārdi	Mīmas valodā lietotie īpatnējie vārdi
Pēc cilmes: aizgūtā leksika – svešvārdi, barbarismi, kalki		
Pēc stilistiskā lietojuma: poētismi, sarunvalodas vārdi, vienkāršrunas vārdi, vulgārismi		

Vārdu krājuma iedalījums	Lauras valodā lietotie īpatnējie vārdi	Mīmas valodā lietotie īpatnējie vārdi
Pēc profesionālā lietojuma: termini, profesionālisti		
Pēc sociālā lietojuma: žargonismi, slengismi		
Pēc teritoriālā lietojuma: apvidvārdi		
Pēc vārdu krājuma vēsturiskā mainīguma: vecvārdi, jaunvārdi		

1.3. Secini, kuri leksikas slāņi dominē Lauras, kuri – Mīmas valodā! Kāds tam ir iemesls?

1.4. Ko Laura grib panākt dialogā ar vecmāti, lietojot runā šo leksikas slāņu vārdus?

1.5. Kuru leksikas slāņu vārdi nav vērojami tekstā vai arī to ir ļoti maz? Kāds tam ir iemesls?

1.6. Kā tekstā lietotie leksikas slāņi atklāj vēsturisko laiku, kurā notiek romāna darbība?

1.7. Kuri no tekstā lietotajiem vārdiem var ietilpt dažādās vārdu grupās atkarībā no to stilistiskā lietojuma?

2. uzdevums. Atrodi M. Zālītes romāna fragmentā iekrāsotajiem vārdiem sinonīmus! Nepieciešamības gadījumā izmanto sinonīmu vārdnīcu!

2. tabula. Sinonīmi leksikas slāņiem

Vārdi	Sinonīmi
<i>apgrozās</i> (<i>apgrozīties</i>)	
<i>svinēšana</i>	
<i>ēdas</i> (<i>ēsties</i>)	
<i>kačegarka</i>	

Vārdi	Sinonīmi
<i>kranovšķīks</i>	
<i>gruzčīks</i>	
<i>stroika</i>	
<i>apžēliņ!</i>	
<i>dikti</i>	
<i>zapte</i>	

3. uzdevums. Strādā pāri!

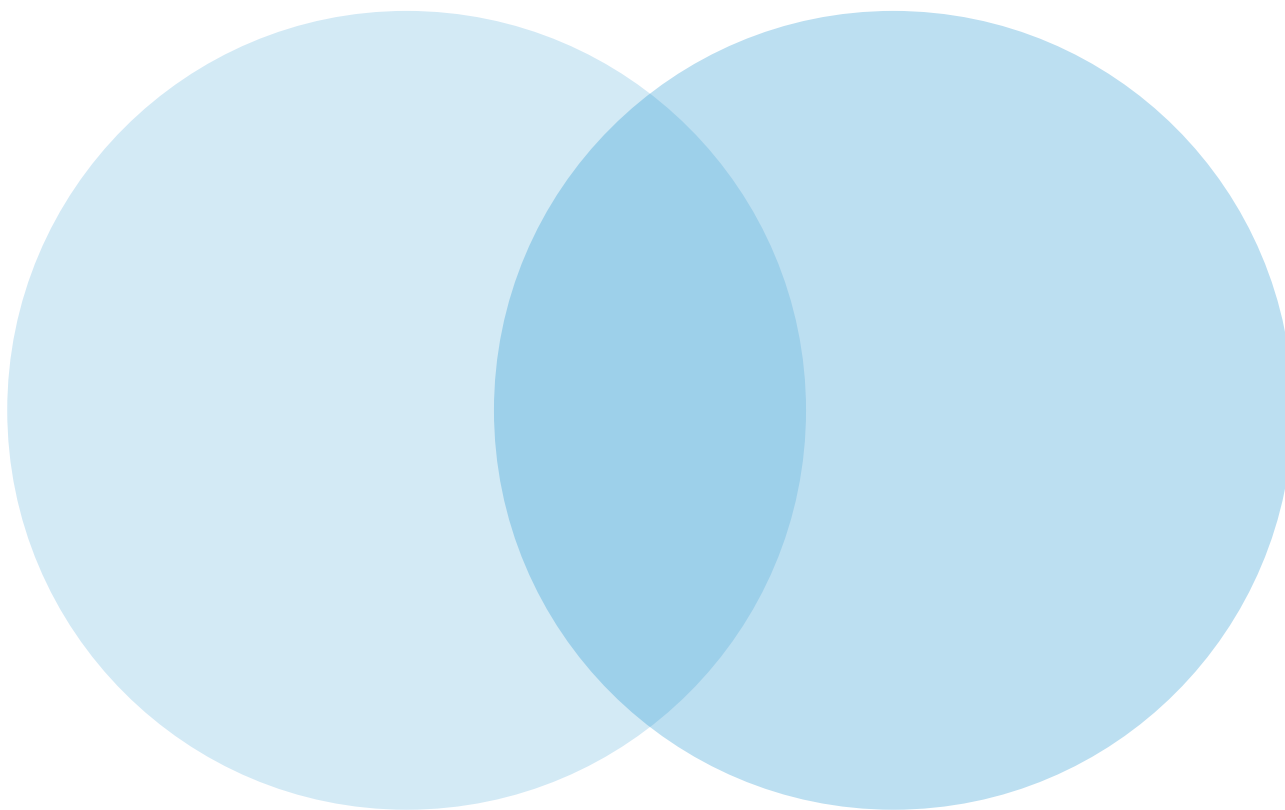
- 3.1. Izlasiet skaļi viens otram romāna fragmentu, izmantojot 3. uzdevumā pierakstītos sinonīmus!
- 3.2. Pārrunājiet, kas ir mainījies literārā teksta uztverē no stilistiskā un emocionālā aspekta!
- 3.3. Kāpēc literārā tekstā ļoti bieži ir vērojamas atkāpes no literārās valodas? Kā jūs vērtējat šo valodas parādību?
- 3.4. Izvērtējiet visbiežāk lietoto leksikas slāņu uzdevumu lasītajā tekstā! Atrodi tekstā piemēru, kas to apliecina!

3. tabula. Leksikas slāņu uzdevums literārā tekstā

Leksikas slānis	Uzdevums tekstā	Vērtējums (jā/nē)	Piemērs
Sarunvalodas vārdi	Radīt nepiespiestu, neformālu attieksmi pret sarunas biedru.		
	Atklāt varoņu emocijas.		
	Atklāt komisko varoņu attiecībās.		
	Izteikties lakoniskāk un vienkāršāk.		

Leksikas slānis	Uzdevums tekstā	Vērtējums (jā/nē)	Piemērs
Barbarismi	Raksturot varoņu emocijas.		
	Atklāt vēsturisko laiku.		
	Atklāt sociālo vidi.		
	Informēt par varoņa izglītības līmeni.		

4. uzdevums. Izvērtē barbarismu lietošanas nolūku savā ikdienā un literārā tekstā, izmantojot Venna diagrammu! Kas to lietojumā ir kopīgs, kas – atšķirīgs? Atšķirīgo ieraksti diagrammas daļās, kuras nepārklājas, kopīgo – daļā, kura pārklājas!

Barbarismu lietojums ikdienā un literārā tekstā

5. uzdevums. Uzraksti viedokli (80–90 vārdu) par tematu “Kā es runāju”!